

Божидар НАСТЕВ

ОРИЕНТАЦИЈАТА НА ФРАНЦУСКИОТ ПОЕТ КЛОВИС ИГ КОН МАКЕДОНИЈА

По Сан-стефанскиот договор и Берлинскиот конгрес, Македонија стапи на сцената на која се одвиваше големата светска дипломатска игра. Таа стана една од најчестите политички теми на европскиот печат, така што очите и на обичните луѓе почнаа постепено да се свртуваат кон неа. Секој настан сврзан со Македонија одекнуваше ширум целиот свет и стануваше дел од неспокојството на луѓето за нивната утрешнина, загрошена од перспективата на нови воени судири. Наедно во Македонија доаѓаат луѓе заинтересирани од најразлични причини за нејзината борба за слобода, кои со своите пера ќе се обидат да го запознаат светското јавно мислење со судбината на Македонија и Македонците. И, како што некогаш грчкото востание разбуди интерес кај француските писатели за Грција воопшто, за нејзината поранешна култура и сегашна борба¹⁾, така и сега, во разгорот на борбата на македонскиот народ за самоостварување, ќе се најдат во Франција писатели, иако не од оние што значат водечки стремежи во француската литература, кои настаните во Македонија ќе се обидат да ги пренесат во своите уметнички творби, што ќе ја одразат, иако скромни по својата вредност, онаа состојба на духот кај Французите, која значела секогаш давање пријателска рака на оној што е во тешка положба.

Македонија влезе во француската литература заедно со раѓањето на нашиов век, тогаш кога нејзината борба се издигна во вистинска епопеја. Меѓу оние што на Македонија ѝ ги посветуваат своите дела е и поетот Кловис Иг (Clovis Hugues), кој ја напишал песната *Pour les Macédoniens* (За Македонците), објавена на 20 март 1903 година во весникот „*La Petite République Socialiste*“.

Песната на Кловис Иг посветена на Македонците не е непозната кај нас. За постоењето на оваа песна прв ни сигнализира проф. Ан-

¹⁾ Најеклатантен израз на симпатиите за борбата на грчкиот народ за слобода се песните на Виктор Иго поместени во стихозбирката *Les Orientales*, објавена во 1829 година.

дрија Лаиновик во едно свое предавање што на 29 март 1963 година го одржа пред Друштвото на универзитетските наставници при Филозофскиот факултет во Скопје, во кое ги изнесе своите впечатоци од престојот во Франција. Со тоа тој го сврте вниманието на нашата наука и публицистика врз оваа интересна песна, без да навлегува во некаква критичко-историска анализа.

Подоцна, песната *Pour les Macédoniens* беше препеена на македонски јазик од поетот Драган Тодоровски и објавена под наслов *За Македонциџе* во списанието „Современост“ во рамките на неговиот прилог *Литературни сведоштва за Илинден* (Поезија пишувана на други јазици, настаната во 1903 година, непосредно по илинденските настани).²⁾ Кон препевот, Драган Тодоровски дава и кратка белешка за авторот, што ја проследува со кратка анализа на песната, во која дава и оценка за нејзиното значење. Во врска со ова, нека ни биде патем дозволено да кажеме дека песната *Pour les Macédoniens* на Кловис Иг не е поврзана со илинденските настани и дека не настанала по нив, како што може да се заклучи од поднасловот на неговиот прилог во кој го објавува македонскиот препев. Песната, всушност, им претходи на илинденските денови, зашто е објавена во март 1903 година и, според тоа, во неа нема, и не можело да има, никакви алузии на Илинден.

Препевот на Драган Тодоровски на песната *Pour les Macédoniens* беше поместен, покрај нејзиниот француски оригинал, и во зборникот од поетски одгласи за илинденската борба објавен под наслов *За Македонциџе*, чиј редактор е проф. Христо Андоновски—Полјански.³⁾

Иако позната, песната на Кловис Иг *Pour les Macédoniens* не предизвика досега поопстоен историски и критички осврт. Страниците што следуваат имаат токму за цел да ја пополнат таа празнина и да покажат зошто и како настанала оваа песна, каков е нејзиниот уметнички дофат и како била примена од современите. Сметаме, исто така, дека во еден напис од ваков карактер личноста на поетот, што во извесна смисла ја задолжил нашата земја, заслужува посебно внимание.

*

* *

Песната на Кловис Иг за Македонците не настанала случајно, а уште помалку е плод само на личниот интерес на поетот за Македонија и за настаните што во тоа време се одвивале во неа. Напротив, песната *Pour les Macédoniens* треба да се вклопи во она широко движење на симпатии за Македонија и на протестот против султанските зулуми

²⁾ Драган Тодоровски, *За Македонциџе*, *Современост*, 9—10, 1968, стр. 743—745.

³⁾ Христо Андоновски—Полјански, *За Македонциџе*, Скопје.

што во Франција го поведе тогашната Социјалистичка партија, а кое е поврзано и со несреќната судбина на Ерменците во Турската Империја.

Француската Социјалистичка партија, која на времето се наоѓаше на чело на напредните движења во Франција и чиј водач беше прочуениот Жан Жорес, се бореше, и покрај извесни недоследности во својата општа социјална политика, и го мобилизираше француското јавно мнение против реваншистичката политика на конзервативниот дел од француското општество и неговите империјалистички стремежи, како и против сите обиди да се потиснуваат народите. Во рамките на глобалниот став на француските социјалисти видно место заземаше и нивниот однос кон настаните во Турската Империја, посебно кон настаните во Ерменија и Македонија. Во таа смисла француската Социјалистичка партија имаше и своја определена политика кон Турција и кон народите што живеела во нејзиниот состав во крајно тешки услови. Треба да се наспомне дека француските социјалисти не заземаа став што би одел во прилог на една вооружена борба на нетурските народности за ослободување од отоманската доминација. Постоенето на Турската Империја тие ни во еден момент не го доведуваа во прашање. Она што тие го бараа беше еден похуман однос на турските власти спрема потиснатите народи, па во таа смисла и спрема Македонците. Овој став беше јасно дефиниран од самиот Жан Жорес на еден собир одржан во Париз на 15 февруари 1903 година, на кој тој категорички изјави:

Nous ne voulons pas de croisade religieuse. Nous voulons défendre et les opprimés contre les bourreaux et les bourreaux que guette la haine de leurs victimes.⁴⁾

Полемизирајќи во „La Petite République Socialiste“ со весникот „Temps“, кој му префрлуваше дека ги брани Ерменците и Македонците, а ја заборава судбината на Полјаците и на Алзас, анектиран кон германската круна, Жорес истакнуваше меѓу другото:

Où donc le *Temps* a-t-il vu la moindre contradiction entre ce que nous disons de l'Arménie et de la Macédoine et notre politique de paix? Est-ce que nous voulons déclarer la guerre à la nation turque? Est-ce que nous voulons l'humilier? Est-ce que nous préparons je ne sais quel démembrement de l'empire turc? Nullement. Nous voulons au contraire maintenir l'intégrité territoriale de la

⁴⁾ La Petite République Socialiste, бр. 9804, од 17 февруари 1903.

Turquie et c'est pour prévenir des conflits sanglants, les dislocations et les crises que nous demandons à l'action concertée de l'Europe d'imposer à temps au sultan ces réformes humaines qui sont aussi des réformes pacificatrices.⁵⁾

Друг еден виден француски политичар, социјалистичкиот пратеник во Францускиот парламент, Франсис де Пресансе, во една дебата водена во Парламентот многу поопределено зборува за положбата на Македонија во Отоманската Империја. Македонија е, според него, земја населена од седум народности (Грци, Власи, Срби, Бугари, Албанци, Турци и Евреи), кои меѓу себе се караат околу прашањето за поседување на нејзината територија. Овие караници, според Де Пресансе ги користи вешто турската администрација, која успеала да се задржи во Македонија благодарейќи токму на нив и на деспотизмот што таа го спроведува. Доследно спроведуван, деспотизмот добивал во Македонија најневеројатни видови, кои го предизвикувале оправданиот револт на населението, задушувач во крв. Во ваква ситуација, како и Жорес, Де Пресансе го гледа решението во запазување на целостта на Турската Империја и спроведување на реформи:

Nous voulons maintenir dans ses cadres actuels la Turquie, mais nous voulons une transformation radicale de son administration . . . Il faut se contenter de simples et faciles réformes.⁶⁾

Сличен е и ставот на познатиот француски писател Анатол Франс, кој повеќепати се искажувал за Македонија, обидувајќи се со својот авторитет да го сврти вниманието на јавното мнение врз она што се случува во нејзините села и градови.⁷⁾ Во еден свој говор одржан на 7 мај 1903 година во Рим, тој бара полно извршување на Берлинскиот договор,⁸⁾ а по еден друг повод тој изјавува:

L'exécution de cet article (станува збор за член 61 од Берлинскиот договор кој се однесува на реформите што Турција требаше да ги изведе Б.Н.) peut seule, en assurant la tranquillité de l'Arménie et de la Macédoine, délivrer l'Europe de l'inquiétude incessante que lui cause ce qu'on nomme depuis si longtemps la question d'Orient.⁹⁾

⁵⁾ Ibid., бр. 9803 од 21 февруари 1903.

⁶⁾ Ibid., бр. 9827 од 12 март 1903.

⁷⁾ За ставот на Анатол Франс кон Македонија, види Христо Андоновски — Полјански, *Анатол Франс за Македонија*, Современост, 9, 1966.

⁸⁾ Cf. Pro Armenia, бр. 61 од 15 мај 1903.

⁹⁾ Ibid., бр. 62 од 1 јуни 1903.

Оттука јасно произлегува дека Анатол Франс, кој бил близок до француските социјалисти, положбата во Македонија ја гледа како потенцијална опасност за европскиот мир и дека решението на кризата го гледа во запазување на Турција и спроведување во живот на реформите што произлегуваат од Берлинскиот договор. Најексплицитен во таа смисла е ставот што Анатол Франс го изнесе во говорот одржан на 17 март 1903 година на собирот организиран од Републиканското друштво за пропаганда во полза на Ерменија и Македонија. Во првиот дел од својот говор, Анатол Франс дава потресна слика на положбата во овие две тогашни турски провинции:

Sur l'ordre du Sultan Rouge — вели тој — trois cent mille Arméniens sont tombés. Des sommets de Taurus aux plateaux d'Ararat, un peuple d'orphelins vit sous le couteau. En Macédoine, à quelques heures de Buda-Pesth et de Vienne, les soldats et les fonctionnaires turcs massacrent les paysans dont ils ont violé les filles et les femmes.¹⁰⁾

Истакнувајќи ја пред светската јавност нерешителноста и немањето волја за интервенција од страна на големите сили, но поттикнат истовремено од желбата да се спречи бунтот на македонското население¹¹⁾, Анатол Франс апелира да се спроведат во целост обврските земени во Берлинскиот договор:

Citoyens,

Nous intéressant au sort des Arméniens et des Macédoniens, non parce qu'ils sont chrétiens, mais parce qu'ils sont des hommes, nous réclamons comme garantie de leur salut et pour l'affermissement de la paix universelle, l'exécution pleine et entière du traité de Berlin en ce qui concerne l'Arménie et la Macédoine.¹²⁾

Како што од изложеното може да се види, француските социјалисти, во приквечерината на Илинденското востание, по однос на Македонија беа зазеле став што може да се резимира во следниве неколку точки:

¹⁰⁾ La Petite république socialiste, 9834 од 19 март 1903.

¹¹⁾ „... en prévoyant les massacres qui dans quelques jours ensanglanteront la Macédoine . . .“ Тоа е, всушност, алузија на најавеното востание, кое беше решено на импровизираниот конгрес на ВМРО во јануари 1903 година, под притисок на Гарванов и неговите соимисленици.

¹²⁾ Pro Armenia, бр. 61 од 15 мај 1903.

- зачувување интегритетот на Турската Империја;
- барање да се спроведат реформите фиксирани со Берлинскиот договор;
- гарантирање на правата на сите народности во Македонија;
- спречување на востанието кое би го довело во прашање светскиот мир;
- денунцирање на сверствата на султанската солдатеска;
- одбрана на потиснатите од нивните целати и на целатите од одмаздата на потиснатите или, со други зборови, измирување на потиснатите и потисниците.

*
* * *

Ако се вратиме сега на Кловис Иг и на неговата песна *Pour les Macédoniens*, ќе видиме дека тој се инспирирал токму од овие принципи на политиката на француските социјалисти кон Турската Имерија и Македонија и дека песната претставува всушност нивна поетска транспозиција. Кловис Иг можел да се инспирира од овие принципи поради простата причина што и самиот тој бил член на Социјалистичката партија на Франција, во која влегол како некогашен борец на Париската комуна.

За Кловис Иг е речено дека бил истовремено и борец и поет и дека се борел и тогаш кога пишувал стихови.¹³⁾ И навистина, животот на Кловис Иг бил исполнет со борби што тој ги водел во рамките на напредните движења на времето, додека пак неговата поезија значела прасен копнеж за социјална и човечка правда.

Кловис Иг е роден на 3 ноември 1851 година во Мулен де Субера, во областа Воклиз, во Прованса. Татко му бил скромен воденичар, а мајка му обична селанка. Родителите сакале да направат од него „господин“ и го школувале со намера да се посвети на црковна кариера. Меѓутоа, Кловис Иг немал никаква вокација за свештенички позив и на осумнаесетгодишна возраст се нашол, со куфер полн со стихови, во Марсеј, каде набргу бил привлечен од републиканското движење против Наполеон III. Малку потоа станал редактор на антибонапартискиот весник „*Le Peuple*“. Кога востанието, што доведе до создавање на Париската комуна, се прошири и во внатрешноста на Франција, во Марсеј беше прогласена Марсејската комуна. Кловис Иг веднаш му пристапил на комунарското движење и на 2 мај 1871 година, кога опасноста се надвиснала над париското востание, тој ја објавил својата брошура *Lettre de Marianne aux Républicains*, во

¹³⁾ Alexandre Zévaès, *Le poète et le politicien Clovis Hugues*, предговор кон *Pages choisies de Clovis Hugues*, Paris, Lemerre, 1935, стр. 1.

која не само што ја искажува својата солидарност со париските комунари, туку ги напаѓа сите оние што во тие трагични денови се откажале од натамошната борба.

Комуната, меѓутоа, беше скршена и Кловис Иг ја споделува судбината на нејзините борци. Него го осудуваат на три години строг затвор, но издржува всушност четири. По излегувањето од затвор, тој продолжува да се бори во редовите на републиканците против версајската реакција и во 1875 година ја објавува својата прва песна од 200 стихови, која носи карактеристичен наслов *Les Intransigeants* (Непоколебливи). Истата година излегуваат и неговите *Poèmes de Prison* (Песни од затворот) кои, како што вели неговиот биограф, се одликуваат со изразита зрелост на формата и содржината.¹⁴⁾

Во 1876 година почнува да соработува во марсејскиот весник „*Egalité*“ и истовремено објавува стихови под наслов *La Petite Muse* (Малата муза). Кловис Иг станува сега познат. Додека бонапартистите го кудат, еден Виктор Иго, на врвот од својата слава, му упатува пофалби. Во ноември истата година, тој станува главен и одговорен уредник на големиот провансалски социјалистички весник „*Le Petit Provençal*“, а во август 1881 година станува социјалистички пратеник во Францускиот парламент. Всушност, тој е првиот пратеник на новата работничка партија. Како пратеник, Кловис Иг зема активно учество во работата на Парламентот. Во една дебата околу некој кредити што владата ги барала, Кловис Иг бил отстранет од Парламентот поради, како што било речено, „навреда“ на претседателот на владата, Жил Фери.

Живата политичка дејност не била, меѓутоа, пречка за неговата литературна работа. Од овој период на животот на Кловис Иг се стихозбирките *Les Soirs de Bataille* (1882) и *Les Jours de Combat* (1883). Првата од овие две збирки е составена од весели и игриви стихови, обоени често со сентиментална нота, додека втората, како што кажува и самиот нејзин наслов, содржи песни исполнети со борбен патос. Втората стихозбирка е интересна и поради фактот што во нејзиниот предговор Кловис Иг го формулира своето литературно credo и ја дефинира улогата што во современото општество треба, според него, да ја одигра поезијата. Спротивно на сфаќањето на парнасовската школа која е веќе на заод и на симболитичките разбирања што се навестуваат веќе како основни двигатели на француската поезија од тоа време, но истовремено не негирајќи ги нивните сфаќања на поезијата, Кловис Иг се застапува за поезија чија функција е не само создавање на убавото како самоцел, туку и на убавото поврзано со определени општествени категории и критериуми. Во таа смисла тој ќе рече:

¹⁴⁾ Ibid., стр. 6.

Le beau ayant pour fonction de servir le vrai, nous sommes de ceux qui pensent que la poésie a une mission sociale. Dans les temps héroïques, elle a créé la tradition à coups d'épopée; dans les temps modernes, elle a été tour à tour sceptique et religieuse; elle sera socialiste avec la fin du XIXe siècle.¹⁵⁾

Треба, меѓутоа, веднаш да се истакне дека Кловис Иг е далеку од тоа ова свое разбирање на поезијата да го наложи како сфаќање што ја има силата на догмата. Напротив, тој смета дека секогаш ќе има поети што ќе пеат за цвеќињата, за убавината на жената, за своите интимни чувства. Но наедно тој го бара за другата категорија поети правото да им се препуштаат на соништата откако претходно ќе ја исполнат својата задача во борбата. Тие поети се, според него, народни поети:

Le poète du peuple est à la fois un combattant et un travailleur — вели тој.

Comme combattant, nous n'avons que l'ambition de voir la République se réaliser partout avec toutes ses conséquences.

Comme travailleur, nous n'avons que l'ambition de voir le peuple suspendre lui-même notre lyre au trophée du travail, au faisceau des outils.¹⁶⁾

Кловис Иг останал секогаш доследен на овие свои разбирања за поезијата и за нејзината улога во општеството. До својата смрт, во 1906 година, тој ќе биде борец и поет што „својата лира ја носи како меч“, пишувајќи поезија политичка и социјална по својата содржина. Карактеристично за оваа поезија е тоа што е често сврзана со извесни настани од животот на Франција или на други земји. Тоа значи дека поезијата на Кловис Иг е во својата ангажираност, да употребиме еден израз на кој нè свикна модерната критика, во добар нејзин дел пригодна. Така, на пример, во стихозбирката *Les Roses du Laurier*, која е една од последните стихозбирки на Кловис Иг, среќаваме цела една низа песни групирани под општ наслов „*Devant les Piédestaux*“, што се посвстени на разни комеморации или на откривање споменици на великани на перото, како што се Ламартин, Виктор Иго, Балзак, Бодлер, Зола и други. Друга една група песни, поместени во оваа стихозбирка со поднаслов „*Pour l'Idée*“, се инспирирани од разни настани. Во нив Кловис Иг се застапува за

¹⁵⁾ Clovis Hugues, *Les Jours de Combat*, стр. 12.

¹⁶⁾ *Ibid.*, стр. 13.

социјална и национална правда, ги напаѓа силните и ги брани слабите. Такви се песните *A la Jeunesse portugaise*, *Toast à Irland*, *A la Grèce*, *Pour les Boers*. Така настанала и песната заради која Кловис Иг влезе во доменот на нашиот интерес, песната *Pour les Macédoniens*, препечатена во истата стихозбирка.

*
* *
*

Песната *Pour les Macédoniens* е инспирирана од тешката и немирна положба во Македонија и, како што погоре беше речено, го изразува во поетска форма ставот на француските социјалисти кон оваа напатена област која, сред цивилизираната Европа, уште не беше успеала да го најде својот пат кон слободата. Впрочем, и самата концепција на песната оди на линијата на становиштето на француските социјалисти.

Песната на Кловис Иг за Македонија е структурирана така што во неа можат да се изделат три посебни дела, поврзани во една целина, низ која може да се согледа целата трагичност на народот што живее во Македонија и која е очигледен доказ за настојувањата на поетот да ја издигне својата идеја до пределите на вистинската поезија.

Во првиот дел, контрастно поставен кон вториот, Кловис Иг ги посветува своите стихови на описот на Македонија, таа убава и сурова област, како што вели поетот, во која израснале толку големи луѓе опеани во делата на поетите. Во сликата што Кловис Иг ја дава за Македонија отсутнуваат густите бои, питорескните пејзажи, конкретните форми. Таа слика е до голема мерка условна и стилизирана, поврзана со идиличната претстава за античните предели во која се мешаат историските реминисценции со теми што се чинат дека се извлечени од стиховите на парнасовските поети. И тогаш, сликата на златните жита, на жолтите класови и зрелите плодови, низ која се предава богатството на почвата, се испреплетува со парнасовското сфаќање за ефемерноста на човекот и општествата:

La vague des blés mûrs baise le seuil des portes,
Les monts offrent l'asile auguste et souhaité
Aux peuples dispersés comme des feuilles mortes,
Débris de nations, lambeaux d'humanité.

Поврзаноста на Македонија со античниот свет е реализирана во стиховите во кои се евоцира Хомер, како и во онаа идилична атмосфера што поетот ја создава, чија убавина и спокојство како да се земени од страниците на буколчката поезија на еден Андре Шение:

Les bergers croient ouïr la voix d'Homère
 Dans la brise du soir qui pleure sur les eaux.

La lèvre des enfants tromperait les abeilles;
 Tout est grâce et parfum, tout est gloire et beauté;¹⁷⁾
 Les hommes sont hardis; les femmes sont pareilles
 Aux roses de l'Eden, dans l'éternel été.

Свечениот ритам на стиховите и нивната дискретна музикалност, изразните средства на поетскиот јазик, богатството на римата, дури и архаичноста на некои елементи од вокабуларот (ouïr, grâce, Eden) се тука да му ја дочараат на читателот, уште повеќе на слушателот, претставата на краеве што со својата рустикална драж дејствуваат со привлечноста на ветувана земја.

Поетската маѓепсаност, меѓутоа, набргу исчезнува, свечениот тон на стиховите го снемува, ритамот станува забрзан. Мирот, спокојството, убавината на пејзажот се нарушени:

Le Turc est là

Турчинот е тука присутен и започнува вториот дел од песната во кој поетот зборува за теророт на кој е подложено населението во Македонија. Тонот сега станува подиректен, апострофот се меша со метафората:

Quoi, vieillard, tu songeais, dans le soleil qui tombe,
 Aux jours où l'enfant de tes petits-enfants
 Escorterait les pas que tu fais vers la tombe
 Avec des cris d'amour et des mots triomphants?

Et bien, quand il aura de sa lame affilée
 Traversé ton coeur comme un nid dans les bois,
 Le Turc soufflera ta fille violée
 Avec tes cheveux blancs restée entres ses doigts.

¹⁷⁾ Во овој стих може да се види влијанието на Бодлер, кој во песната *Invitation au voyage* (Покана за патување) ја евоцира сонуваната земја со следниот рефрен:

Là, tout n'est qu'ordre et beauté
 Luxe, calme et volupté.

И, за да ја покаже целата трагика на Македонецот, Кловис Иг ѝ се обраќа на младата Македонка за да ѝ ја каже клетата нејзина судбина во која нема место за љубовни средби, за бакнежи, за зов на чучулигата:

Descends de ton balcon, ô soeur de Juliette!
 Ton baiser ne vaut pas les roses de ton sang.
 Les couteaux sont levés: ce n'est pas l'alouette,
 C'est le cobreau qui vient dans le matin naissant.

Како што може да се види од цитираните стихови, овој дел од песната, посветен на страдањата на рајата, останува на висина на поетското. Ни во еден момент Кловис Иг не се спушта на нивото на натуралистичкиот опис за да предизвика преку него индигнација кај читателот. Дури и во оние стихови во кои го воведува „црвениот“ султан (епитет што, со оглед на пролеаната крв, бил на времето мошне распространет за да се означи турскиот султан, а го среќаваме и кај Анатол Франс) и неговото стравично владеење, Кловис Иг не си дозволува никаква тривијалност:

Evanouissez-vous, disparezsez victimes,
 Tas de spectres épars dans le jour qui pâlit!
 Le Sultan rouge règne, et c'est avec des crimes
 Qu'il pave son sérail et redore son lit.

И токму ваквата постапка ѝ дава на песната на Кловис Иг за Македонците определена вредност и придонесува таа да се прифаќа како достоин пандан на стиховите од *Les Orientales* (Ориентални песни) што во дваесеттите години на минатиот век Виктор Иго им ги беше посветил на Грција и на нејзината борба за ослободување.

Тешката положба во која живеел Македонецот не раѓала кај поетот мисла за насилно уривање на „црвениот“ султан или за нужноста на борбата за ослободување од тиранијата. И токму тука може да се види дека Кловис Иг ја следи во својата песна линијата што ја беа прифатиле француските социјалисти во однос на Македонија. Во третиот дел од неговата песна ги наоѓаме дури, парафразирани, зборовите на Жан Жорес кој, како што видовме погоре, изјавувал дека социјалистите сакаат да ги заштитат жртвите од нивните целати, а целатите од гневот на жртвите. Така, можеме да ги читаме следните стихови од песната *Pour les Macédoniens*, кои експлицитно ја изразуваат мислата на Жорес:

Certes je ne veux pas que l'on voue au carnage
 Les fils d'Allah courbés sous la loi des corans:
 Si je pleure les morts, quand ils furent des sages,
 J'ai pitié des bourreaux, quand ils sont ignorants.

Всушност, целиот трет дел од песната, кој е впрочем знатно послаб од првите два, претставува транспозиција на ставовите на француската Социјалистичка партија што ги разгледавме погоре. Имено, се апострофира Европа и, посебно, Франција што стојат рамнодушни при глетката на толку ужаси и не преземаат ништо за да го натераат султанот да ги прекине зулумите.

Обрнувајќи се кон Европа, поетот ѝ вели, обидувајќи се да ја разбуди нејзината заспана совест:

Or, toi tu lasses faire, Europe, et tu regardes
 Sans te ressouvenir de tes anciens réveils,
 Comme si les turbans, éclipant tes cocardes,
 Avaient été cousus avec l'or des soleils.

Апострофирајќи ја Франција, поетот ја потсетува на својот голем претходник, Виктор Иго, чиј глас таа не го слуша повеќе:

Que te sert-il, ô France immortelle et féconde,
 D'avoir couché Hugo dans le granit sacré,
 Si tu ne l'entends plus quand il rappelle au monde
 Canaris que la Grèce et les dieux ont pleuré?

На линијата на социјалистичкиот став за потребата од зачувување интегритетот на Отоманската Империја е и повикот што Кловис Иго ѝ го упатува на Европа да се ограничи во своите акции на заплашување на султанот, а не и да презема директен напад на него:

Mais tu pourras au moins, vieille Europe insensée,
 Sans déployer un seul de tes drapeaux dans l'air,
 Montrer à ce sultan qui te rend en risée
 Tes dents, tes rudes dents de salpêtre et de fer.

Et tu verras fuir en bouffon d'épopée,
 Le dos glissant, l'oeil cave et l'effroi dans la peau,
 Si tu le menaçait, sans tirer ton épée,
 Du bâton où les vents enroulent le drapeau.

Искреноста на поетскиот збор е, како што може лесно да се види, заменета во третиот дел од песната *Pour les Macédoniens* со програмски излагања што, до голема мерка, го спуштаат нивото на уметничкиот дострел, особено кога ќе се спореди со оној од првите два дела. И во една друга точка песната за Македонците на Кловис Иг го следи ставот на тогашните француски социјалисти кон Македонија. Да се потсетиме само дека Франсис де Пресансе, социјалистичкиот депутат на Францускиот парламент, сметал дека седум народности ја населуваат Македонија и тоа: Грци, Власи, Срби, Бугари, Албанци, Турци и Евреи. Кловис Иг го подзема овој став и во неговата песна ќе бидат спомнати пет од наведените народности:

Hellènes, fils des dieux, Valaques fils des Daces,
Qui faisaient Rome pâle et Trajan soucieux!
Bulgare au regard d'acier, paisible Serbe,
Juifs d'Espagne chassés d'antiques maisons . . .

Во цитираните стихови Кловис Иг не споменува две народности: Албанци и Турци. Тоа го прави без сомнение затоа што тргнувајќи од нивната религија, ги третира како владеечки народности кои, како такви, не биле подложни на национален терор.

*
 * *

Таква е со своите уметнички достигнуања, но и со своите недостатоци, песната на Кловис Иг *Pour les Macédoniens*, чија генеза е сврзана со тешката положба на Македонија, а идеја поврзана со определен политички став. Песната била напишана за да биде прочитана во определена прилика и пред определен аудиториум. Таа прилика бил митингот организиран во Париз на 18 март 1903 година во полза на населението од Ерменија и Македонија од страна на Републиканското друштво за пропаганда и на Социјалистичкиот клуб. На истиот тој митинг и Анатоли Франс го одржал говорот за кој стана погоре збор. Пишувајќи за овој митинг, известувачот на „*La Petite République Socialiste*“ го истакнува успехот што меѓу присутните го постигнала песната на Кловис Иг, изјавувајќи дека набргу ќе биде печатена на страниците на весникот, како што и било сторено.

D'autre part, — вели тој — nous publierons prochainement les beaux vers que Clovis Hugues a composés pour la circonstance; à lui aussi une ovation a été faite.¹⁸⁾

Од ова кратко известување задржуваме само два термини што го определуваат карактерот на песната и нејзиниот квалитет. Тоа е терминот со кој песната Pour les Macédoniens се определува како пригодна (composés pour la circonstance) и оној што го определува нејзиниот уметнички дострел (les beaux vers).

Рековме погоре дека Кловис Иг бил често пригоден поет. Меѓутоа, неговата поезија, во голем број случаи, не ја примаме со онаа одбојност што по самата своја природа ја предизвикува пригодната поезија. Еден критичар на Кловис Иг убаво ја објаснува вредноста на неговата пригодна поезија кога, констатирајќи ја неговата голема импровизаторска дарба, пишува:

Mais surtout ces poèmes pour lesquels les circonstance lui donnent une date, il y a longtemps que son amitié les lui dictait par phrases et par strophes, et il n'a eu, devant le piédestal et la statue, qu'à concrétiser en un ensemble harmonieux les fraîcheurs, les franchises, les délicatesses de l'enthousiasme qu'il portait en lui pour la grandeur et la beauté, et aussi des émouvantes sympathies pour les humbles.¹⁹⁾

Од ова сведоштво на човек што добро го познавал Кловис Иг јасно произлегува дека нашиот поет го носел во себе долго време предметот што еден ден, во даден момент, ќе го преточи во стихови. На тој процес на долго созревање, имено, се должи фактот што пригодната поезија на Кловис Иг ги надминува рамките на една поезија што не потекнува од длабините на поетското чувство. И токму затоа поетскиот збор на Кловис Иг, иако во рамките на историјата на француската поезија не се наоѓа во предните редови, дејствува возбудливо и го примаме како глас на автентичен поет.

Што се однесува до нас, неговата песна, Pour les Macédoniens ја доживуваме и како благороден чин на поет кој, ангажиран во исплетканите токови на едно време, знаел да остави искрено сведоштво за своите нескриени симпатии кон нашата земја и, истовремено, како доказ дека секогаш ќе постои една човечка совест која ќе го дигне својот глас тогаш кога елементарните права на луѓето ќе бидат доведени во прашање.

¹⁸⁾ La Petite République Socialiste, бр. 9834 од 19 март 1903.

¹⁹⁾ Gustav Kahn, предговор кон Pages choisies de Clovis Hugues, стр. 33.

Božidar NASTEV

LES ORIENTATIONS MACEDONIENNES DE CLOVIS HUGUES

R é s u m é

L'auteur du présent article étudie le poème de Clovis Hugues, intitulé *Aux Macédoniens*. Ce poème a été publié d'abord dans la *Petite République Socialiste* du 23 mars 1903 et inséré, plus tard dans le recueil de poésies de Clovis Hugues portant le titre des *Roses du Laurier*.

L'auteur essaie d'établir les motifs qui ont poussé Clovis Hugues à composer son poème consacré aux Macédoniens. Selon lui, ce poème doit être intégré dans le large mouvement de sympathies déclenché en France en faveur de deux provinces turques de l'époque, l'Arménie et la Macédoine, qui souffraient sous le joug ottoman. En réalité, le poème de Clovis Hugues constitue l'expression poétique de la position des socialistes français à l'égard de la Macédoine, définie par Jean Jaurès: intégrité du territoire turc; réformes visant l'amélioration du sort de la population chrétienne; prévention d'une insurrection macédonienne à même de compromettre la paix européenne, défense des opprimés contre les bourreaux et des bourreaux contre la haine légitime des victimes.

Clovis Hugues, qui était un des anciens combattants de la Commune et député socialiste à l'Assemblée nationale, connaissait bien cette position des socialistes et en a transposé les points principaux dans son poème. Il est à ajouter que le poème a été, avant son impression, lu au meeting organisé à Paris le 19 mars 1903 en faveur des victimes d'Arménie et de Macédoine.

Plus loin, l'auteur analyse le poème *Aux Macédoniens*, où il distingue trois parties. Dans la première Clovis Hugues chante la beauté du pays macédonien; dans la deuxième il dit les crimes du sultan „rouge“; dans la troisième il s'indigne de l'indifférence de l'Europe et de la France face au sort malheureux des Macédoniens et les invite à mettre fin à cet état lamentable.

L'auteur conclut que le poème de Clovis Hugues, tout en étant un poème d'occasion, a des mérites poétiques indoubtables. Il constitue en plus un témoignage émouvant de sympathie pour les Macédoniens, victimes de la terreur qu'exerçait, au coeur de l'Europe, la soldatesque du sultan.